

Képzeltbeli kerekasztal

A KEZDETEK, PARKOSÍTÁSOK

1885-ben Varasdy Károly polgármester kezdeményezésére megalakult a Szombathelyi Szépítő Egyesület. Az alapító okirat 2 § szerint „Az egyesület célja Szombathely városának és környékének fasorok és ültetvények, díszkertek és sétányok által és egyéb módon eszközölhető szépítése, a rendezett és szépített terek gondozása és fenntartása, valamint a köztisztaság és közegészségügy érdekeinek elmozdítása” volt. Az egyesület a munkáját fasorok létesítésével és utcafásítással kezdte.

Éhen Gyula 1897-ben megjelent *Modern város* című könyvében külön fejezetben foglalkozik a fasorok és parkok jelentőségével. Így ír: „A befásítás éppen olyan élet-szükséglet, mint a mindennapi kenyér, enélkül sivárrá válik a lélek és lehangolttá az emberi kedély”.

Történeti visszatekintés szerint a város ma meglévő zöldfelületeinek jelentős hányadát a századfordulón, 1887 és 1910 között létesítették Szombathely város vezetése, a Szépítő Egyesület és a polgárok összefogásával. A teljesség igénye nélkül a következő parkok és sétányok jöttek létre: Paragvári sétaút (1887), Városliget (ma Pelikán park, 1887), Millenniumi (Ezredévi park, 1897), Szent István park (1899), Perintparti sétaút (1901) és Népliget (1908).

A Szépítő Egyesület erőfeszítéseit Éhen Gyula polgármester és Bodányi Ödön városi főmérnök is lelkesen támogatták. Nem feledkezhetünk el e korszak kiemelkedő kertész és botanikus személyiségeiről sem, Saághy Istvánról, aki 1891-től a parkok és fásítások kertészeti főfelügyelője volt, dr. Gayer Gyula botanikusról, Ambrózy-Migazzi Istvánról, a Malonyai és a Jeli arborétum létrehozójáról.

Az egyesület a fennállásától fogva 1910-ig közel ötvenezer koronát költött el a város szépítésére. Nem véletlen tehát, hogy Szombathely városát a "Nyugat királynője"-ként emlegették.

Az 1968-ban újjáalakult Szépítő Egyesület ars poeticája ma is hasonló: a város építészeti, környezeti és természeti értékeinek megőrzése, a városvédelem és város-szépítés. 1968 után – néhány nagyobb projektet leszámítva – nem vállalkozhattunk parkok létesítésére. Szerény anyagi lehetőségeink mellett, csak a meglévő természeti értékek, parkok, fasorok védelmére, rekonstrukciós javaslatok és tervek kidolgozására, fapótlásokra összpontosíthattunk. Mindenkor szorosan együttműködtünk a város vezetőivel, a parképítést és parkfenntartásért felelős cégekkel.

Az egyesület legnagyobb kihívása a Szabadidőközpont létesítése volt. Az 1974-től 1985-ig – a létesítés gondolatától a befejezésig – a tervezés, a gépi és társadalmi munkák szervezése, a növényültetés komoly szervező munkát és anyagi megterhelést jelentettek az egyesületnek. Az 1980-as évek elején társadalmi munkában elkészítettük a Körmenyi út fásítási és parkosítási tervét, a kivitelezésekhez társadalmi munkát szerveztünk. Földlabdás lombos fákat vásároltunk a városban kivágott nyárfák pótlására. 1985-ben a Szombathelyi Kertészeti és Parképítő Vállalat kivitelezésében átadtuk a Centenárium ligetet (Derkovits lakótelep).

1996-97-ben tagjaink részt vállaltak a Szent István park és az Ezredévi park rekonstrukciós tervezési munkáiban, ugyanitt gránitoszlopot avattunk. 2001-ben a Zanati úti hársfasor ültetésére, később a kipusztult fák pótlására került sor. Az egyesület kezdeményezésére, a PRENOR Kft. önzetlen támogatásával sor került a kipusztult Béke téri Erzsébet királyné emlékfa pótlására.

Néhány gondolat magamról. A Kertészeti Egyetem elvégzése után, 1973-ban kezdtem pályámat a Szombathelyi Kertész TSZ-ben, ahol kezdetben termelésirányítóként, majd kereskedelmi vezetőként dolgoztam. Az egyesület munkájába 1977-ben kapcsolódtam be, mint egyesületi tag. Ekkor Holper Ambrus, a Kertész TSZ elnöke az egyesület alelnöke is volt, akit egyéb elfoglaltságai miatt több alkalommal helyettesítettem a választmányi üléseken.

Az 1985. évi közgyűlésen választottak be először a vezetőségbe, és mint vezetőségi tag 2018-ig tevékenykedtem. Már a kezdetektől fogva éreztem a vezetőség és a tagság egészséges lokálpatriotizmusát és tenni akarását. Az egyesület tagjaként a szakmai munkám során szerzett tapasztalataimat igyekeztem a civil életben a köz javára kamatoztatni. A vezetőségben hosszú évek során végzett sokrétű munka mellett – mint kertészmérnök – tevékenységem elsősorban a természeti értékek védelmére, a város-
szépítésre és virágosításra, virágvásárok szervezésére koncentrált.

VÁROSSZÉPÍTÉS KEZDETÉTŐL A VIRÁGVÁSÁROKIG

A város intenzív virágosítása 1928-ban kezdődött el, március hónapban indította el az egyesület a Virágos Szombathely Mozgalmat. A cél az volt, hogy az augusztus hónapban Szombathelyen megrendezésre kerülő Országos Mezőgazdasági, Ipari, Kereskedelmi, Gyári kiállítás alkalmából a középületeken és a magánházakon "virágerdő díszeljen". A példátlan összefogásban iparosok, kertészek, polgárok, hivatalok vettek részt, akik lelkesen a városszépítés ügye mellé álltak.

A virágosítás az egyesület újjáalakulása után néhány évvel új lendületet vett. 1976-ban a Kertész TSZ-szel közösen közönségnap keretében nagyszerű virágvásárt szerveztünk. 1977 és 1980 között a Claudius Hotelben és más helyszíneken orchidea és dísznövény kiállításokkal örvendeztettük meg a város lakosságát.

Az 1980-as évek elején egyesületünk belvárosi és lakótelepi reprezentatív mintavirágosítási akciókat szervezett, melynek keretében egy-egy lakóház erkélyeit dí-

szítettük. Az akciókhoz kezdetben ingyenesen, később kedvezményes áron a Kertész TSZ biztosította a növényanyagot. Az 1980-as és 1990-es években kedvezményes virágvásárokat szerveztünk a város több pontján (Köztársaság tér, Derkovits lakótelep, Joskar-Ola lakótelep, KISZ-telep, Batthyányi tér). A nagysikerű vásárok bevételeiből az egyesületünk támogatására is jutott.

2000 és 2010 között a Szent Márton utcai parkolóban megrendezett virágvásárokon a Kertész TSZ és a PRENOR Kft. mellett már megjelentek a városi és városkörnyéki magánkertészetek, garden centerek és őstermelők is. A választék egyre bővült, a vásárok népszerűsége nőtt. Muskáтли, egy- és kétnyári-, balkon-, faiskolai-, valamint szobanövények, bonsaiok, kaktuszok mellett balkonládákat, virágföldet és tápoldatokat is kínáltak a vállalkozók.

A 2011 és 2018 között megrendezett tavaszi virágvásáraink a Fő térre kerültek, melyek esetenként fűvószcenekari programmal kiegészülve méltó színfoltjai voltak a belvárosi forgatagnak. A virágvásárokon alkalmanként 15-25 árusító vett részt. Sajnos, 2019-ben az értékesítők érdektelensége, alacsony száma miatt, 2020-ban a koronavírus-járvány miatt elmaradtak a tavaszi virágvásárok.

Összefoglalva: 1993 és 2018 között 25 tavaszi és 3 őszi nagysikerű virágvásárt rendeztünk. Célunk az volt, hogy a város lakossága és a közületek kedvezményes áron széles választékban jussanak növényekhez és egyéb kertészeti kellékekhez. A növények kiemelt színfoltjai környezetünknek, befolyásolják életminőségünket, levegőtisztító funkciót látnak el, párologtatásukkal frissítik a levegőt és kiszűrik a káros légnemű anyagokat.

EGYÉB TEVÉKENYSÉGEK

A virágvásárok mellett korábban nyílt napok keretében üzemlátogatásokat szerveztünk a Kertész TSZ-be és a Szombathelyi Kertészeti és Parképítő Vállalathoz. Óvoda- és iskolavirágosítások, város- és környezetszépítő versenyek, szemétszedési akciók, pályázatok kiírása és sikeres lebonyolítása fémjelezték munkánkat.

A parkosítás és virágosítás területén Szombathely városa számos elismerést gyűjtött be. 1997-ben a Főkertészek Nívódíját kapta a parkrekonstrukciós munkák kivitelezésének magas színvonaláért. 2004-ben és 2008-ban a Virágos Magyarország országos környezetszépítő versenyekben szerzett díjat, 2008-ban fődíjat. 2009-ben az Európai Városok és Falvak versenyében nyújtott teljesítményéért Szombathely ezüst díjat kapott. Egyesületünk ebben az évben hirdette meg a Herényi Kulturális és Sportegyesülettel együttműködve a Virágos Szombathelyért versenyt. Úgy gondoljuk, hogy a város elért sikereihez a két egyesület és a lakosság önzetlen támogatása is nagymértékben hozzájárult.

2014-től a Szent Márton temető évszázados sírjainak megmentésén, gondozásán, beültetésén fáradozunk. A temetőben híres szombathelyi emberek nyugszanak. A Vas Megyei Temetkezési Kft. szakembereivel együttműködve már 12 síremléket újí-

tottunk fel, ültettünk be növényekkel. Ezeket részben önerőből, részben pályázati forrásokból finanszíroztuk. Külön köszönet illeti meg a Parti Kertészet, a PRENOR Kft., a Kiss Kertészet és az Örökzöld Kft. tulajdonosait, akik a sírok beültetéséhez a növényanyagot térítésmentesen biztosították. Nagyívű terveink vannak a jövőre nézve is. Orbán Róbert vezetőségi tagunk javaslatai alapján pályázati források felhasználásával további sírok újulhatnak meg a közeljövőben.

A Szombathelyi Szépítő Egyesület vezetősége és tagsága önkéntes alapon társadalmi munkában tevékenykedik. A tagok szaktudásukkal erősítik civil egyesületünket. Mivel taglétszámunk alacsony, fő feladatunk a fiatal nemzedék bevonása az egyesület munkájába. E cél érdekében megalakult az Ifjúsági Tagozat. Pályázatok kiírásával és középiskolásoknak szóló nyári város- és környezetvédő táborok szervezésével igyekszünk az ifjúságot a városépítő munka szépségeivel megismertetni.

Úgy véljük, hogy egészséges lokálpatriotizmussal, összefogással egy élhetőbb, szebb várost teremthetünk, így ismét méltók lehetünk a Nyugat Királynője megtisztelő címre.

Theisz Károly
Szombathelyi Szépítő Egyesület
örökös elnökségi tagja

HARMINC ÉV TAGSÁG – HÁROM ÉV AKTÍV RÉSZVÉTEL

Ennyivel tudom összegezni kapcsolatomat a Szépítő Egyesülettel. A Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények 2001. 2. számából idézem a dr. Kalocsai Péter velem készített interjújának részletét személyes indíttatásról a helytörténeti kutatás és gyűjtés felé.

„Én már gyűjtőnek születtem. E szenvedélyem 8-10 éves koromban a képeslapokkal kezdődött, majd következtek a könyvek. ... Az életemet az alapján is szakaszolhatnám, hogy mikor mit gyűjtöttem. ... Édesanyám 1947-ben meghalt. Édesapám és családja 1945 tavaszán elhagyni kényszerült az országot. Nagyon jó nevelőszülőket kaptam, akik egykeként neveltek fel. Kamaszkoromban keresni kezdtem szüleim emlékét a városban. Így vettem meg az antikváriumban Brandl úrnál az első premontrei évkönyveket, a domonkos zárda évkönyveit, és lettem kutatója a családnak, majd a századelő Szombathelyének.”

Génjeimben Klein nagyapám műgyűjtő szenvedélyét hordozva már mindent gyűjtöttem, ami Szombathelyhez vagy a sosem ismert két családhoz kötődtek.

A képeslapgyűjtőknél ismertem meg Molnár Józsefet (1946 – 2015), aki ugyanilyen megszállottja volt a városnak. A Szépítőkhöz 1989-ben léptem be. Akkor Hóbor Ferenc, a Vegyesipari Vállalat igazgatója másodállásban alkalmazott, hogy látássérült dolgozóinak vetélkedőket, kirándulásokat és bálakat szervezzek. Meg kellett őt név szerint említenem, mert az 1980-as években ő is vezetőségi tag volt a Szépítő Egyesületben és 1989-ben ő hívta fel a figyelmemet a civil szervezetre.

2000 őszén készültem nyugdíjba a Gépipari Szakközépiskola könyvtárából. Itt keresett fel Molnár József, hogy 10 év tagsággal a hátam mögött, vállaljam el a Szépítő Egyesületben a szervezőtitkári feladatokat. Örömmel fogadtam a felkérést és úgy érzem, abban a három évben, amíg ott tevékenykedtem, sok embert állítottam az ügy mellé. Nagy segítséget kaptam Theisz Károlytól a tavaszi virágvásárok megszervezéséhez, Mayer Lászlótól a helytörténeti kutatások szorgalmazásához a megyei levéltárban, és Zsiros Imre elnök úrtól. Az akkori titkár, Farkas János nyugdíjba vonult. A Hazafias Népfront székházából át kellett költöztetni az egyesület irattárát az MMIK-ba. Külön ki kell emelnem dr. Prugberger Emil alpolgármester segítségét. Rendszeresen eljött vezetőségi üléseinkre és annak közhírré tételében közreműködött a rádióban és a sajtóban. Azóta sem tekint ennyire szívügyének egyesületünk munkájának segítségét senki, mint ő tette.

Nehezebb volt a feladatom, mint Farkas Jánosé. Őt segítette a brigádmozgalom a hetvenes-nyolcvanas években. Amit elterveztek meg lehetett valósítani a szocialista brigádokkal (parkosítás, virágosítás). A mi tagságunk pedig egyre csak fogyott – meghaltak, megöregedtek... Két tagot szeretnék még említeni, és megköszönni nekik hűségüket. Pánczél Judit nyug. könyvelőt és Nagy János fodrászmestert. Ők az egyesület újjáalakulásától, 1968-tól tagjaink. Mind a vezetőségben, mind a tagságban nagy volt a fluktuáció, de ők hűségesek maradtak.

2003 nyarán én képviseltem a Város- és Faluvédők XX. Országos Találkozásán egyesületünket.

Pittmann Lászlóné

A MÚLTBÓL A JELENBE

Mint annyi minden mást, szépítő egyesületi tagságomat is kitűnő barátomnak, patrónusomnak, Molnár Józsefnek köszönhettem. Ő akkoriban vezetőségi tagként, nem kevés helytörténeti tudásával igyekezett hasznára lenni szeretett városának. Én, afféle félig múltban élő gyűjtőként, kissé befelé látva csak éltem az életemet a gyűjteményem gyarapítására, építésére koncentrálni. Baráti beszélgetéseink során egyre gyakrabban szegezte nekem a kérdést Jóska, hogy nem akarom-e gyakorlati hasznát látni a felhalmo-

zott, akkor már-már jónak mondható várostörténeti anyagomnak és a belőle is építkező helytörténeti ismereteimnek. Tette mindezt a tőle megszokott udvarias, de határozott módon. Az ő ötlete volt az is, hogy az ifúsági tagozat létrehozása legyen a feladatom!

A kezdeti botladozást sikeresnek mondható történet váltotta fel. Iskoláról iskolára járva találtam meg azt a néhány lelkes, a túlterheltségnek fittyet hányó, lokálpatrióta pedagógust, akik vállalták az együttműködést és fantáziát láttak benne.

A Teleki Blanka Szakképző Iskola első évfolyamával sikerült egy hosszabb távú együttműködést kialakítani. Kezdetben osztályfőnöki órák keretében vetített képes előadásokat tartottam a város olyan épületeiről, amelyek ma már nem láthatók, nincsenek meg, vagy olyan mértékű átalakítást szenvedtek el, hogy egykori képük felismerhetetlen. Egyértelműen sikerült a gyerekek érdeklődését felkelteni a városkép védelme iránt. Pontosan emlékszem, hogy milyen felháborodást váltott ki a tanulóknak, mikor az egykori Casino épületét megmutattam, összehasonlítva a Király utca és Kisfaludy utca sarkán ma álló lecsupaszított, ékességeitől megfosztott, jellegtelen házzal. Egyszerűen nem értették, hogy modernizálás ürügyén, hogy lehetett ezt megtenni. Viszont azonnal érthetővé vált számukra a városvédelem és a civil mozgalmak fontossága. Szinte szóról szóra ez játszódott le a Gothard Jenő Általános Iskolában is, ahol szintén egy egész évfolyam lett a Szépítő Egyesület tagja. Köszönhető volt ez Erdélyi Ilona igazgatóhelyettesnek is, aki maga is tag lett, néhány év múlva pedig az egyesület első női elnöke.

Élvezetesként voltak a diákokkal azok a városnéző séták, ahol úgy néztünk körbe az utcákon, hogy számítógépen vittem magammal az 1900-as évek képeslapjait és összehasonlítottuk a mai városképpel. Természetesen, nem révedtünk csak a múltba, hanem gondosan feltérképeztük a város jelenlegi állapotát is a városba látogató utazók szemszögéből, mintegy idegenként szemlélve az utcákat, tereket. A gyerekek nagyon élvezték a játékot és számomra is meglepő ötletekkel álltak elő a városkép javítására. Különösen érzékenyen reagáltak akkor, mikor iskolájuk és lakóhelyük környékén játszottunk el, hogy idegenként, turistaként járunk-kelünk. Bizony a diákok jó megfigyelők és éles szemű, kíméletlen kritikusok. Az Oladi lakótelep tervezői bizonyára nem örültek volna szavaiknak, én pedig nagyon élveztem a kíméletlen őszinteséggel előadott véleményüket. Egyik ilyen sétán született az ötlet, hogy foglalkozni kellene a házfalakat, kerítéseket elborító graffitikkal is. Természetesen, a diákok egy része – érdekes módon szinte csak a fiúk – rögtön védelmébe vette ezeket az alkotásokat. Így indult el az egyik legsikeresebbnek mondható sorozatunk, először a Teleki Blanka, majd a Gothard iskola növendékeivel. Először a graffitit, mint művészetet mutattuk be a római kortól napjainkig. Ezután következett a programnak az a része, mely a székbe ragasztotta a hallgatóságot, tanárt és diákot egyaránt. Lakatos Tibor rendőr alezredes barátom és kollégám, aki akkor a Közrendvédelmi és Határőrizeti Osztály vezetője volt, képekkel illusztrált előadást tartott a graffiti büntetőjogi oldaláról. Lefestett vasúti vagonokat és átrajzolt műszaki létesítményeket mutatott, felismerhetetlenné firkált közlekedési táblákat és tönkretett utcabútorokat. Majd

anonimizálva felolvasta a műtárgyak üzemeltetőinek feljelentésére indult nyomozás eredményeit, bírósági ítéleteit. A büntetési és kártérítési összegek hallatán sokszor felszisszent a közönségünk. Bizony meglepődtek, mert ebből a szemszögből senki nem gondolta végig a néha oly népszerű utcai művészetet, hogy bizonyos esetekben az szabálysértés, bűncselekmény is tud lenni. Ezt az előadást követte az iskolák körüli graffitik feltérképezése és fényképezése. Az egyszerűbb eszközökkel eltávolítható rajzokat a diákok eltüntették. Az elkészült képekből pedig nagyszerű kiállítás lett, ahol a legjobb alkotásokat díjazta a Szépítő Egyesület. A feladatba bevont iskolák környéke hosszú időre graffiti mentessé vált.

Sajnos, közben a munkakörömben jelentős változás állt be és az időbeosztásom miatt kénytelen voltam átadni az iskolai feladatokat. Szerencsére, Bódi Livia személye minden tekintetben alkalmasnak bizonyult a folytatásra, hisz bebizonyosodott az, hogy a diákság bevonása a Szépítő Egyesület munkájába nagyon fontos feladatunk.

Spiegler Tibor

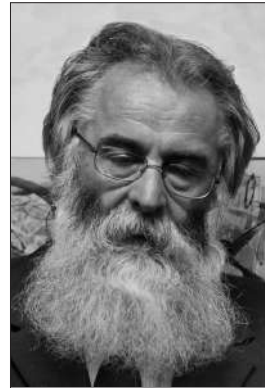
A SZENT MÁRTON TEMETŐ

Lassan száz éve lesz, hogy megjelentek az első hírek arról, hogy a Szent Márton utcai temetőt bezárják, felszámolják. A zúgolódók nem voltak sokan, részint azért, mert úgy gondolták, a temető rég megtelt, a bezárása elkerülhetetlen, másrészt úgy vélték, a felszámolásra csak valamikor az igen távoli jövőben kerülhet sor.

A tervek szerint a temető területén keresztül vezetett volna az a városi belső körút, amely a mai Pázmány Péter utcát kötötte volna össze a Horváth Boldizsár körúttal. Az elképzelés nem valósult meg. Az igazság kedvéért meg kell említeni azt is, hogy volt egy másik javaslat, egy másik vízió is. Ez csak a temetkezés megszüntetését "fogadta el", de nem számolta volna fel magát a temetőt. A részleteiben nem kidolgozott javaslat szerint a sírkert déli irányban egy közparkban folytatódott volna. Valahol a temető C parcelláinak környékén pedig felépült volna a Szent Quirinus emlékkápolna.

Ebben a törekvésben a temető már, mint történelmi emlékhely jelent meg. Szent Márton temploma mellett emléket állítani Quirinusként is azt jelzi, hogy ez a hely volt a város ókeresztény közösségének központja. Ez a várostörténet legfontosabb helyszíne, összeköti az ókort, a középkort és a mai időket.

Gyakran emlegetjük azt, hogy Közép-Európa legrégebb, közel kétezer éven keresztül folyamatosan használt temetője a Szent Márton utcában található sírkert. Amikor e szavakat kimondjuk, el kell ismernünk azt is, hogy a temető megismeréséhez alapos

történeti és régészeti kutatásokra lenne szükség. Már csak azért is, mert a legenda szerint a temető közvetlen környezetében álló templom helyén állt Szent Márton szülőháza.

A temetőt a II. világháborúban súlyos károk érték. Lévéen, hogy a vasút mellett helyezkedik el, nem kedvezett a fekvése a bombázások során, hiszen a háborúban a vasutak kiemelt támadási célpontok voltak. Nagyon sok síremlék pusztult el, elmondások szerint a bombatalálatok által okozott nyomás koporsókat, holttesteket is kifordított a földből. Ekkor a temetéseket sem engedélyezték, átmenetileg bezűntették.

Több alkalommal vetődött fel, hogy a temetőt végleg bezárják, felszámolják. Ezen hírek hallatán a leszármazottak exhumáltatták hozzátartozóik hamvait és más temetőkben helyezték őket örök nyugalomba.

Majd a Városi Tanács Vb 447/1962. sz. határozata elrendelte, hogy a temetőt 1962. december 31-vel végleg be kell zárni, így a következő években még több sírt exhumáltak. Nagyon sok síremlék vált romhalmazzá, ekkor kerültek más helyre a Rumi Rajki István, Ferenczy Béni és mások által készített sírszobrok is.

Lassan hatvan éve annak, hogy temetőt bezárták. Közeli felszámolás szerencsére már nem fenyegeti, de nem született olyan döntés sem, amely biztosítaná a fenntartását. A temető 18 parcellából áll, területe 6 hektár 214 négyzetméter.

2001-ben létrejött egy civil szervezet, a Szent Márton Úti Temetőért Egyesület Torjay Valter vezetésével, azzal a céllal, hogy mentse a még menthető sírköveket, illetve ápolják azoknak az emlékét, akik hajdan sokat tettek a városért.

Majd 2014-ben a Szombathelyi Szépítő Egyesület karolta fel a temető megmentését. Bódi Livia és Theisz Károly egyesületi tagok tervbe vették, hogy fiatalok bevonásával sírok rendbetételét végzik el. Az egyesület mintegy tucatnyi síremlék gondozását, felújítását vállalta magára:

- Bodányi Ödön városi főmérnök
- Somogyi Miklós királyi tanácsos, vármegyei tisztifőügyész
- Balogh Gyula vasvármegyei levéltárnok
- Boldogházi Kiss Zoltán fotográfus, szakíró
- Kisfaludy József rendőrkapitány
- Hidassy Krisztina (az akkori püspök, Hidassy Kornél testvére)
- Vései család
- dr. Dunst János helyettes polgármester
- Knebel Ferenc fotográfus
- Mayer Ede gépgyáros
- Greisinger Ottóné Kerecsényi Ilona nőjogi aktivista

Jövő év tavaszára egy pályázatnak köszönhetően hat újabb síremlék rendbetétele valósul meg.

A másik kezdeményezés az egyik legnépszerűbb lokálpatrióta program, a temetői séta lett. Főszervezője a Szombathelyi Szépítő Egyesület. Az elmúlt években a temető folyamatos romlásának mértéke némileg csökkent. A temető sírjainak gondozása az egyesület kiemelt feladatává vált.

A temetőben nyugszik számos olyan személy, akik a város és az egyesület életében is fontos szerepet játszottak. Néhányan a teljesség igénye nélkül:

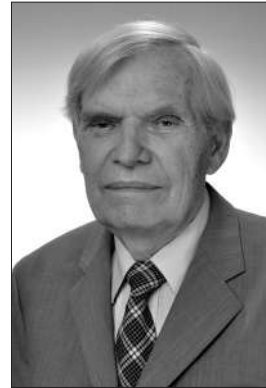
- Varasdy Károly polgármester, az 1885-ben alapított egyesület első elnöke,
- Balogh Gyula Vasvármegye levéltárnoka, 1885 – 1894 között az egyesület titkára (sírját Feiszt György kezdeményezésére a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság „A” kategóriában a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította),
- Kárpáti Kelemen premontrei főgimnáziumi igazgató, 1901–1913 között az egyesület elnöke,
- Herbst Géza Vasvármegye alispánja, 1913–1936 között az egyesület elnöke.

A temető megóvása jól illeszkedik az egyesület céljaihoz és elengedhetetlen ahhoz, hogy az elődeink iránti tisztelet még sokáig életünk része maradjon.

Orbán Róbert

VÁROSSZÉPÍTÉS MÉRNÖKI PONTOSSÁGGAL (Beszélgetés Rónai Károly építésszel)

Rónai Károly építész munkássága teljes mértékig összeforr Vas megye, azon belül is Szombathely hetvenes-nyolcvanas évekbeli arculati megújulásával. Alkotásai – a teljesség igénye nélkül – a Derkovits városrész központja (Domus áruház), az OTP fiók és a középmagas garzonház, az Órásház, a Vasi Múzeumfalu, a szombathelyi szabadidőközpont a mai napig emblemikus épített emlékei városunknak. A rendezési tervekhez kapcsolódó megbízásain túl a műemlék felújítás területén is tevékenykedett, valamint számos egyházi megbízása is volt. A város múltjának alapos ismerőjeként, tisztelőjeként több évtizedes szálak fűzik a Szombathelyi Szépítő Egyesület¹ munkájához. Az egyesület ügyvezető elnöke 1996–2000 között, 2015-től pedig örökös elnökségi tagja. A Hefele Menyhért-díjas okleveles építészmérnököt 2017-ben a Város- és Faluvédők Szövetsége Hungaria Nostra Podmaniczky-díjban részesítette. Az 1940-es születésű építész napjainkban is aktívan részt vesz a város és az egyesület életében.

1964-ben szerezte építészmérnöki diplomáját a budapesti Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetemen, majd Szombathelyen a Vasitervnél sikerült elhelyezkednie. Hogy emlékszik vissza erre az időszakra? Mi jellemezte ekkor településtervezői munkáját?

Akkoriban még úgy volt, hogy a végzett hallgatókat kivitelező vállalathoz irányították. Engem egy éves gyakorlatra a VASÉP (Vas Megyei Állami Építőipari Vállalat)

várt, ám Iszak Gábor a Vasiterv (Vas Megyei Tanácsi Tervező Iroda) alapító-igazgatója azt mondta „gyere hozzám Karcsi, majd én tartom a hátamat”! Mivel a vágyam amúgy is az volt, hogy tervező irodában dolgozzam, szívesen fogadtam az ajánlatot. Ezt követően bekerültem a Vasiterv kettes számú irodájába és egy kis szivattyúház elkészítése volt az első feladatomban. Emellett a Király utcában volt egy hatalmas szecessziós stílusban épült lakóház, amelynek átalakítási munkálataiba épületfelméréssel kellett bekapcsolódnom. Az igazgatónak közben más tervei is voltak velem, és településtervezői feladatokba is bevont. Ez kissé eltért az én elképzeléseimtől, hiszen nekem az volt a szándékom, hogy új házakat tervezek, de végül elvállaltam.

1965-ben a budapesti Városi Tervező Irodában Ráduly Piroska mellett tanulta meg a településtervezés gyakorlati részét, majd nem sokkal később már a városrendezési csoport irányító tervezőjeként dolgozott. A számos megbízása közül – községrendezési tervek, üdülőterületek, városrendezési tervek – melyiket emelné ki szívesen?

Három hónapra felküldtek Pestre a VÁTI-ba (Városépítési Tervező Iroda²), szállodai ellátást biztosítottak, kaptam egy rajzasztalt, egy rajzolónt. Ez ma már elképzelhetetlen, de akkor még kézzel festettük a terveket, fénymásolat készítése már lehetséges volt. Nem volt természetesen idegen ez a terület, hisz az egyetemen tanultunk településtervezést, de a gyakorlat elsajátítására ekkor nyílt igazán lehetőségem. Szerencsére azonban nem csak falvakat kaptam. 1967 júniusában a Vasitervet felkérte a Vas megyei Múzeumok Igazgatósága a Múzeumfalú tervezésére.³ Tekintve, hogy az iroda településtervezője voltam ekkor, egyértelmű volt, hogy én kapom ezt az érdekes feladatot. Barabás Jenő, Bárdosi János és Tóth János elkészítették a falumúzeum programtervét, amely tartalmazta a beépítésre szánt épületek leírását, alaprajzát, fényképét, valamint Tóth János az épületek elhelyezkedésére vonatkozó markáns elképzeléseit is. A kapott tanulmány felhasználásával, nagyléptékben kellett összerakni és kihasználni azt a kicsi területet – az Árpád sétány, Aranyptak, Horgász tó által határolt telket – amelyet a városi tanács kijelölt számunkra. A programterv szerinti beépítés nagyon zsúfolt volt. Majdnem minden épületet és egyéb objektumot itt akartak elhelyezni, nem bíztak a terület beigért távlati bővítésben. Első körben tehát valahogy meg kellett győzőm Tóth János bácsit az én elképzelésemről. Tetszett az őrségi házak kiemelt helyzete, történeti, földrajzi, településképi jegyeiknek megfelelő elválasztása, az utcás falvakból bekerülő porták azonban a megyei topográfiai helyzetük szerint nem fértek el. Ezért e házakat tornác elrendezésük alapján csoportosítva, egységes régi faluképet felidéző együtttest alkotva az út homorú oldalán helyeztem el. Az őrségi házak pedig, tükrözve a szerves beépítés hagyományait, egy mesterséges dombra, középre kerültek. A terepalakításra vonatkozó ötletemet minden közreműködő tetszéssel fogadta. A Múzeumfalú 1973-ban megnyílt. Később a terület bővítése is megvalósult. A II. ütem tervei 1993-ban elkészültek, építése még folyamatban van.

A Szépitő Egyesület kezdeményezésére és a Hazafias Népfront Városi Bizottságának a támogatásával a Felszabadulási Emlékű mögötti terület hasznosítására kiírt ötletpályázat megalkotta Szombathely szabadidőközpontját. Meséljen erről a szép elképzelésről!

Ez a történet úgy indul, hogy a Szombathelyi Szépitő Egyesület 1974-ben meghirdetett egy ötletpályázatot a felhagyott homokbánya területének sport és szabadidő célú hasznosítására.⁴ Ez a pályázat társadalmi munkában készült, szívesen foglalkoztam vele. Az eredeti elképzelés az volt, hogy a sport és a szabadidő eltöltéséhez szükséges pályák és játszóhelyek kerüljenek kialakításra. Mivel nagyon dimbes-dombos terület volt, önként kínálkozott, hogy lehet ide egy rönkvárat tervezni. Egy olyan játékvár élt a képzeletemben, amiben majd aztán a fiam játszhat. Nem hogy ő, de még az unokám sem élhette meg ezt, hisz a terv csak egy szép elképzelés maradt egy sokféle használatra alkalmas területről. Később aztán itt kapott helyet a két évente városunkba látogató cirkusz, aztán jött a roncsderbi. Lehetett volna itt lovaspályát kialakítani, hiszen a terület keleti és déli határán a kitermelt föld után maradt rézsű gyakorlatilag természetes lelátó, csak be kellett volna építeni ülőhelyekkel. Nemrégiben ismételten napirendre tűzték a lovassport kérdését, úgy gondolom ez a terület most is alkalmas lenne rá. Illetve azokat a meglévő romos épületeket – vizesblokk, öltöző – is lehetne hasznosítani, amelyeket már nem társadalmi munkában, hanem a Vasiterv feladataként terveztem.

A Szépitő Egyesületbe való bekerülésének körülményeihez sorsszerűen kapcsolódnak azok a személyek, akik kezdetektől a szakmai útján kísérték. Mégis kinek/kiknek a hatására lett Szépitő Egyesületi tag?

A Szépitő Egyesületi tagságom előzménye tulajdonképpen mindez, amit eddig elmondtam. 1968-ban az egyesület újjáalakulásakor én már túl vagyok a Múzeumfalú tervezésén, megvívтам vitáimat azzal a Tóth Jánossal, aki ugye az oladi kilátót tervezte és oszlopos tagja is volt az 1885-ös alapítású patinás egyesületnek. 1971-ben megjelent kötetében⁵ a saját tervei mellett az én elképzeléseim is helyet kaptak, sőt a kötetbemutaton szívélyes dedikációt írt nekem. Meghatározó még a már említett Iszak Gábor, aki 1969-től az egyesület alelnöke, később elnöke volt. Heckenast János mutatta be nekem a Vasitervet, a várost, a megyét. Gyakorlatilag a mentorom volt pályám kezdetén. Ezenfelül ő fogalmazta az újonnan megalakult egyesületnek az alapító okiratát. Mindhárman hatottak rám.

Számos műemlék felújítási munkája kapcsán kutatott a levéltárban, gondolok itt Szombathelyen a Fő tér 15. szám alatt található BM klubra. Miben segítenek a levéltári iratok, tervrajzok? Miért fontos ezek tanulmányozása?

A Köztársaság tér⁶ 15-ös számú ház rendőrségi épület volt.⁷ A funkció szerint kiválasztott tervező azonban a csoportomban hozzám tartozott, műemléki gyakorlat nél-

kül. Ám én nagyon féltettem ezt a védelemre méltó épületet, ezért aztán belefolytam a munkálatokba. A levéltárba mentem kutatni, mert meggyőződésem volt, hogy a lépcsőház – amelynek alaprajza bekerült a Vasi műemlékek című kötetbe⁸ is – nem az eredeti, utólag lett betoldva. A régi átalakítási rajzok alapján és falkutatással próbáltam kitalálni milyen lehetett ez az épület, mert eredeti terveket sajnos nem találtam. A feltárás során bebizonyosodott, hogy a lépcsőház utólagos, bontásra ítélt, és terveztem a régi állapotokat tükröző, és az akkori új funkciónak is megfelelő lépcsőházat. Ezt követően eltelt húsz év és visszaépítették. Azt hitték, az az eredeti, ami C. Harrach Erzsébet könyvében szerepelt. Na, ez az építész szomorúsága. Én azt vallo- lom, ha van egy régi, szép épület és azt helyre lehet hozni eredeti formájában, akkor tegyünk meg, mert ezzel több lesz. Az értéket meg kell őrizni, mutatni a városnak.

Ha lehetősége volna rá, melyik már elpusztult szombathelyi épület újraépítési, tervezési munkálataiba kapcsolódna be szívesen?

Szilágyi István főépítész megbízása alapján 1996-ban készítettem a Középhegyi terület részletes rendezési tervét. Itt a Szent István parkban volt egykor a KIOSZK, egy zenepavilon, egy szökőkút, tőle nyugatra a régi VÍZTORONY dísztelen maradványa. Mindezeket rekonstruálni kellene. A Kálvária templom mellett a térkép rétegvonalai jelzik a RÓMAI SZÍNHÁZ helyét. Azóta volt régészeti kutatás, és Mezős Tamás készített terveket a rekonstrukcióra. Bármelyik tervezési munkába szívesen bekapcsolódnék. A Brenner-villát, Boldog Brenner János szülőházát mindenképpen helyre kellene állítani. A tervezők kiválasztása Brenner János építész⁹ jogkörébe tartozik.

Az építész munkáját, alapvetően a csapatmunka jellemzi, ahogy a városszépítő tevékenységet is. Mit gondol, milyen szakemberre volna szükség a Szépítő Egyesületben?

Sokféle szakemberre, hisz a városszépítés is eleve számos területet érint. Település-tervező, tájépítész, helytörténész, műemlékes szakember, közlekedési mérnök is szükséges. Meg kellene vizsgálni például az elkerülő utak hogyan viszonyulnak a város sziluettjéhez. A város közlekedési lámpáit, a lámpák tartószerkezetét is újra kellene gondolni, hogy szép, esztétikus legyen. Az jó ötlet volt, hogy létrehoztak egy ifjúsági tagozatot. A környezetismeret óra keretében kellene a kisiskolásokat is a szép környezetre érzékennyé tenni. Környezetünk fontos része az épített környezet, ez mindenkit érint.

1996–2000 között az egyesület ügyvezető elnöke volt,¹⁰ a nehezedeő körülmények ellenére is sokat tettek a város fejlesztéséért? Mire a legbüszkébb ebből az időszakból? Érték-veszteségek?

Úgy utólag visszatekintve ez egy nagyon rövid idő volt, és sajnos nagyon keveset tudtam tenni más egyéb elfoglaltságom miatt. De az mindig nagy örömmel töltött el,

hogy a polgármester eljött az ülésekre. Mondhatni természetes volt. És nagyon hasznos volt, mert megtudtuk a folyamatban lévő ügyeket, a városvezetés szándékát. Amikor az Ezredévi park rendbetétele folyt, Csinger Péter¹¹ kőfaragó egy szokatlan méretű gránitlapot ajándékozott az egyesületnek. A millecentenárium alkalmából erre a gránitlapra került fel az Ezredévi park neve, tehát amelyet az egyesület korábban 1896-ban megalkotott és elnevezett, azt ezzel a kővel megörökítettük. Ehhez saját kezűleg készítettem el a felnagyított feliratot, a betűk rajzolását, nagyítását. A mai technológiával ez már nem jelentene problémát, akkor még egy érdekes feladat volt. Az általam választott – desdemona nevű – szecessziós betűtípus kíváncszott ide, hisz akkoriban ez nagyon divatos volt. Voltak természetesen összeütközések is a városvezetéssel. Az akkor még Tolbuhin út¹² bal oldalát újíttották meg, a régi épületeket elbontva egy áruházat akartak építeni. A Szépítő Egyesület ezzel egyáltalán nem értett egyet. Volt közöttük egy 19. század végén épült egyemeletes ház, amelyben időközben szükséglakások kerültek ugyan kialakításra, de magát az épületet meg lehetett volna tartani. Szakvéleményt írtam a régi épületek védelme érdekében a városrendezőknek. Végül megépülhetett a parkoló, az épületek nagy része elbontásra került. A Nyugat-dunántúli Vízügyi Igazgatóság folytatásában megmaradhatott volna a városnak egy régi utcasora. És mint Szépítő Egyesületi tag is azt mondom ez nagy hiány.

*Városszépítő munkásságának egyik legnagyobb elismeréseként, 2017. július 22-én Gyöngyösön a Város- és Faluvédők Szövetsége (Hungaria Nostra) 36. Országos Találkozójának és Szakmai Konferenciájának keretében Podmaniczky-díjban részesítették.*¹³

Én akkor nagyon boldog voltam. Innen indult ugyanis Vas megyéből az egyesületek országos találkozójának ötlete. Horváth Ödön, a szépítő egyesület titkára vetette fel és Ráday Mihály támogatásával elindult egy olyan szervezési folyamat, amelynek eredményeként számos város- és faluvédő egyesület találkozott évente országosan. Kínálkozott, hogy ezeken a találkozókön az egyesületek ismertessék saját tevékenységüket, eredményeiket. Ezek a találkozók kölcsönösen hasznosak voltak.

*Az egyesület 1885-ben meghatározott legfőbb célja Szombathely városának és környékének fasorok és ültetvények, díszkertek és sétányok által és egyéb módon eszközölhető szépítése, a rendezett és szépített terek gondozása és fenntartása. Mit gondol, mennyire fontosak ezek a célok napjainkban?*¹⁴

Ezek az értékek ma is nagyon fontosak. Nagyon fontos lenne, hogy azok az utak, amelyek az országos úthálózat részei és a városon át vezetnek, legyenek részei úgy a városi úthálózatnak, hogy önmagában szépek legyenek, jó benyomást tegyenek az átutazókra, idelátogatókra. A város gondoskodjon esetleg a fásításukról, hogy legyen zöld, ami eltakarja mondjuk a MÁV pályaudvarnak a rakodórészét. Az ideérkező ne ezzel a képpel azonosítsa Szombathely városát.

Úgy érzem, résnyire betekintést nyerhettünk abba a tevékenységbe, amit én úgy foglalnék össze városszépítés mérnöki pontossággal. Építésmérnökként számos érdekes, izgalmas megbízást kapott. Feladatok tekintetében maradt-e önben hiány?

A körút kiépítése nagyon fontos lenne. Brenner János korábbi tanulmányában¹⁵ ismertette a körutat. Ennek megvalósítása elindult a háború előtt, a Semmelweis utca felől, a másik vége nekimegy a vasútnak. Lemondtak a befejezéséről akkor, amikor a Joskar-Ola lakótelep épült. Én úgy gondolom, ezt a körutat be kellene fejezni, akár szinteltolással a vasút fölött, vagy akár alatta. Az útvonal két végét valahogy össze kellene kapcsolni. Két–három évvel ezelőtt elkezdtek foglalkozni a buszpályaudvar áthelyezésével, akkor kellett volna álmodni és akkor kellett volna megcsinálni ezt az összeköttetést. Én nagyon örülnék, ha egy közlekedéstervező elkészítené egy tanulmányt a körút befejezéséről. Ezen felül a Derkovits-központot is rendbe kellene hozni, mert nagyon rossz állapotban van. Ezt a feladatot szívesen visszakapnám, mert az évek alatt sajnos számos alakítás, építkezés történt a megkeresésem, véleményezésem nélkül. Számos funkciót terveztem, ami meg sem valósulhatott.¹⁶ Szilágyi István főépítész megbízásából 1996-ban megterveztem a nyugdíjas ház teraszos bővítését déli irányban a domboldalra. A tanulmányterv kész, szívesen folytatnám.

Ön szerint mennyire van létjogosultsága a Szépítő Egyesületnek a mai modern, rohanó világunkban?

Vissza kell forgatni a történelmet, hogy mi készült, mivel foglalkozott a Szépítő Egyesület. És akkor meg is van a válasz. Valahányszor a városi forgalmat szemlélem, az jut eszembe: találja már ki valaki, egy formatervező a közlekedési lámpákat! Én azt gondolom, ha erre a munkára megvan az emberekben az igény, akkor bizony a Szépítő Egyesületnek is van létjogosultsága napjainkban is.

(Az interjút készítette Spiegler-Kutasi Nikoletta)

JEGYZETEK

- 1 továbbiakban Szépítő Egyesület.
- 2 Aczél Gábor, Csontos János, Lukovich Tamás: Volt egyszer egy VÁTI. Egy tervezőintézet ötven éve, 1950–2000. 87. p. https://issuu.com/proregio/docs/volt_egyszer_egy_v__ti (megtekintve: 2020. november 4.)
- 3 Rónai Károly: A Vasi Múzeumfalva tervezése. = Vasi Szemle, 1969. 4. sz. p. 516–522.
- 4 Nagy Andrea: A szombathelyi szabadidő-központ. = Vas Népe, 1979. március 21. p. 11.
- 5 Tóth János: Az Őrségek népi építészete. Budapest, 1971. p. 105–113.
- 6 1950–1992-ig a mai Fő tér elnevezése volt. = Feiszt György: Szombathely utcanevei és utcanévváltozásai. Szombathely, 1995. p. 43.

- 7 Ennek kapcsán elmesélte, hogy amikor még itt működött a Berzsenyi Dániel Könyvtár, volt szerencséje találkozni Gazdag Erzsivel.
- 8 C. Harrach Erzsébet, Kiss Gyula: Vasi műemlékek. Településtörténet, építészettörténet, művelődéstörténet. Szombathely, 1983. p. 422–423.
- 9 Brenner János (született 1954., Budapest) Brenner János építész fia, építésügyi igazgató. A német szövetségi kormány tisztviselőjeként és várostervezőként Berlinben él.
- 10 Pénzügyi nehézségek és megújulási kísérletek. = Dobri Mária, Mayer László, Melega Miklós, T. Pásztor Anna: A Szombathelyi Szépítő Egyesület története. 1885–2015. p. 137–144.
- 11 Csinger Péter vállalkozó, kőfaragó, 1993–1996 alelnök, 1996–2000 ügyvezető alelnök. Számos, a Szépítő Egyesület nevéhez fűződő emléktáblát készített el társadalmi munkában. = Dobri Mária, Mayer László, Melega Miklós, T. Pásztor Anna: A Szombathelyi Szépítő Egyesület története. 1885–2015. p. 200.
- 12 1950–1990-ig a Szent Márton utca viselte a szovjet marsall nevét. = Feiszt György: Szombathely utcanevei és utcanévváltozásai. Szombathely, 1995. p. 70.
- 13 Podmaniczky-érmes Rónai Károly építészmérnök. = Vasi építész és mérnök. 2017. 3. sz. p. 11.
- 14 A „Szombathelyi Szépítő Egyesület” alapszabályai, 1885. = Dobri Mária, Mayer László, Melega Miklós, T. Pásztor Anna: A Szombathelyi Szépítő Egyesület története. 1885–2015. p. 193-196.
- 15 Brenner János: Szombathely városépítés története a XIX. század második felétől az első világháborúig. = Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények, 1959. 1-2. sz. p. 131–189.
- 16 Rónai Károly: Szombathely városrendezési tervéből. A Derkovits városrész központja. = Vasi Szemle, 1971. 3. sz. p. 359–377., 1. t., ill.